

NOTATKI NAUKOWE — NOTES SCIENTIFIQUES

Stanisław Liszewski

WPLYW TURYSTYKI NA ROZWÓJ MIEJSCOWOŚCI POLAŃCZYK
W BIESZCZADACH POLSKICH¹

L'INFLUENCE DU TOURISME SUR LE DÉVELOPPEMENT
DE LA LOCALITÉ
POLAŃCZYK DANS LES BIESZCZADY POLONAISES

Turystyka (*sensu largo*), obok wielu innych działalności człowieka, stała się siłą sprawczą powstania lub rozwoju jednostek osadniczych różnej skali i wielkości. Coraz częściej uważana jest również za ważny czynnik aktywizujący obszary zaniedbane gospodarczo. Dotyczy to zwłaszcza terenów górskich, w których działalność turystyczna staje się jedną z poważniejszych funkcji organizujących życie gospodarcze i społeczne.

Szczególnie dogodnym poligonem badawczym dla weryfikacji tej hipotezy jest obszar Bieszczadów Polskich, należący przez wiele lat do najbardziej zaniedbanych gospodarczo regionów Polski. Bieszczady, tradycyjna kraina pasterzy, leśników i rolników, w wyniku akcji przesiedleńczej przeprowadzonej w 1947 r., stały się terenem opuszczonym.

Na ten to właśnie, niemal dziewiczy gospodarczo teren, jako jedna z pierwszych, wkroczyła funkcja turystyczna. W notatce przedstawiona zostanie największa obecnie miejscowość uzdrowiskowo-wypoczynkowa Bieszczadów — Polańczyk. Śledzić będziemy wpływ turystyki na rozwój tej niewielkiej i kilkadziesiąt lat temu niemal zupełnie podupadłej wioski górskiej, jak również obecną rolę miejscowości w organizacji przestrzeni geograficznej.

¹ Notatkę opracowano w oparciu o badania terenowe prowadzone w 1984 r. w ramach ćwiczeń z geografii turystyki przez pracowników i studentów Uniwersytetu Łódzkiego oraz pracę magisterską M. Mastalerz (1987), przygotowaną w ramach seminarium z geografii turystyki w UE pod kierunkiem autora.

Polańczyk należy do starych osad bieszczadzkich, wzmiankowanych już w XVI w. Wieś założona została przy rozwidleniu drogi biegnącej wzdłuż doliny rzeki Solinki, a prowadzącej z Cisnej do Leska i Ustrzyk Dolnych. Od Leska oddalony jest Polańczyk o 18 km i o 22 od Cisnej.

Przełomowym momentem w życiu wsi była budowa sztucznego zbiornika wodnego o nazwie Jezioro Solińskie. Zbiornik ten powstał po spiętrzeniu wód rzek Sanu i Solinki zaporą o długości 664 m i wysokości 82 m, którą wybudowano w latach 1960—1968. Zaporę zlokalizowano w miejscowości Solina, od niej też wzięło nazwę jezioro, którego powierzchnia przekracza 21 km².

Po zakończeniu tej inwestycji Polańczyk, położony na wysokości 460—480 m n.p.m., znalazł się nad lewą odnogą tego zbiornika z rozległym widokiem na urozmaiconą linię brzegową jeziora i otaczające go zalesione wzgórza, dochodzące do wysokości 600 m n.p.m. W wyniku zalania doliny rzeki Solinki, w okolicy Polańczyka powstał półwysp o nazwie Kiczora, głęboko wcinający się w jezioro. Dodatkowym walorem miejscowości stały się odkryte tu złoża wód mineralnych, a także fakt przechodzenia przez Polańczyk tzw. „małej obwodnicy bieszczadzkiej”, czyli drugiej w tym regionie drogi o nawierzchni twardej, której budowę rozpoczęto w 1962 r. Droga ta, o długości 94 km, połączyła Lesko z Ustrzykami Dolnymi przez Hoczew—Polańczyk—Wołkowyję—Polanę i Czarną, udostępniając tę część Bieszczadów turystom.

Tak więc w latach sześćdziesiątych Polańczyk, mała, zagubiona wśród lasów i gór wioska, zyskała szereg walorów, które predestynowały ją do jednej z najbardziej atrakcyjnych turystycznie miejscowości w Bieszczadach Polskich.

Walory te uwzględnione zostały przez planistów, którzy przygotowując plan zagospodarowania tej miejscowości przewidzieli docelowo budowę kompleksu uzdrowiskowo-wypoczynkowego na powierzchni około 1300 ha, na której zaplanowano obiekty noclegowe na 3200 łóżek (Z. Kruczek, A. Weseli 1987).

Zagospodarowanie turystyczne miejscowości wykorzystuje linię brzegową Jeziora Solińskiego. Główne obiekty uzdrowiskowo-wczasowe zlokalizowano na półwyspie Kiczora, po obu stronach drogi wewnętrznej będącej odgałęzieniem od „małej obwodnicy”. Część ta tworzy wyodrębnioną dzielnicę uzdrowiskowo-wypoczynkową funkcjonującą przez cały rok.

Na południe od półwyspu, wzdłuż brzegów J. Solińskiego, powstało zgrupowanie sezonowych obiektów wypoczynkowych, czynnych praktycznie tylko latem.

Trzecia część miejscowości to osiedle mieszkaniowe powstałe częściowo na starym siedlisku wsi Polańczyk, częściowo zaś na nowo roz-

parcelowanych terenach, położonych wzdłuż starej drogi z Cisnej do Leska, będącej obecnie fragmentem „małej obwodnicy bieszczadzkiej”.

Główną, ze względu na nową funkcję miejscowości, jest dzielnica uzdrowiskowo-wypoczynkowa składająca się z dziewięciu obiektów dysponujących ponad 1300 miejscami noclegowymi. Powstawały one w latach siedemdziesiątych i pierwszej połowie lat osiemdziesiątych. Pierwszy obiekt o nazwie „Atrium” wybudowano w 1970 r., trzy następne „Dedal”, „Solinka” oraz „Relawia” oddano do użytku w 1972 r. W 1973 r. wybudowano sanatorium „Plon”, w 1976 r. — „Polski Len” i „Jawor”, a w rok później największy obecnie obiekt Polańczyka — „Siarkopol”. Najmłodszym ośrodkiem uzdrowiskowo-wypoczynkowym jest „Unitra” powstała w 1984 r. Obiekt ten, jako jedyny, zlokalizowano poza półwyspem, w starej części Polańczyka. Większość wymienionych obiektów funkcjonuje przez cały rok spełniając podwójną rolę: są one przez znaczną część roku sanatoriami (8 turnusów po 24 dni), a w sezonie letnim pełnią funkcje domów wczasowych (6—7 turnusów). Ze względu na specyficzne warunki bioklimatyczne miejscowości oraz występujące tu wody mineralne, w obiektach sanatoryjnych leczy się choroby układu oddechowego, dróg moczowych oraz choroby kobiece i reumatyczne.

Niezależnie od wymienionych obiektów, na terenie starej części Polańczyka, przylegającej obecnie do brzegów J. Solińskiego, wybudowano w latach siedemdziesiątych i pierwszej połowie osiemdziesiątych, sześć ośrodków wczasowych, czynnych sezonowo, najczęściej od 15 maja do 1 września.

Cechą wspólną wszystkich obiektów uzdrowiskowo-wypoczynkowych i wczasowych, jest ich przynależność do konkretnych zakładów pracy biur lub instytucji, co powoduje, iż są one niedostępne dla indywidualnego turysty. Są to ośrodki zamknięte, w których wypoczywają lub leczą się osoby rekrutowane przez właścicieli obiektów.

Pobudowanie na terenie małej, górskiej wioski, tak dużej ilości obiektów turystycznych, a zwłaszcza sanatoriów, czynnych przez cały rok, w sposób zasadniczy wpłynęło na życie mieszkańców tej miejscowości.

1. POLAŃCZYK JAKO MIEJSCE ZAMIESZKANIA

Współczesny Polańczyk należy do miejscowości o statusie wiejskim, na którą rozciągnięto przepisy o ustawie uzdrowiskowej (Monitor Polski 35/73). W 47 budynkach mieszka tu około 600 osób (1985 r.). Bliższa analiza zarówno zabudowy mieszkaniowej i jej standardu, jak również

pochodzenia ludności, a także jej struktury wieku, płci oraz struktury zawodowej, może wyjaśnić związki zachodzące pomiędzy rozwojem funkcji turystycznej a rozwojem omawianej miejscowości.

Szczegółowa inwentaryzacja budownictwa mieszkaniowego Polańczyka (M. Mastalerz 1987) wykazała, że w 1985 r. na ogólną liczbę 47 budynków zamieszkałych i 12 w budowie, tylko 2 domy, położone w najstarszej części miejscowości, pochodzą sprzed II wojny światowej. Od zakończenia wojny do 1956 r. nie wybudowano w Polańczyku żadnego budynku mieszkalnego.

Rozwój budownictwa mieszkaniowego nastąpił dopiero po 1956 r. Początkowo (do 1960 r.), był on powolny, a następnie, w związku z podjętymi inwestycjami inżynierskimi (budowa zapory wodnej, budowa obwodnicy drogowej) znacznie szybszy. W dziesięcioleciu poprzedzającym powstanie w Polańczyku ośrodków uzdrowiskowo-wypoczynkowych (1960—1970), powstały 24 budynki, czyli około 51% dzisiejszego stanu zamieszkałej zabudowy mieszkaniowej.

Następne piętnastolecie (1970—1985), charakteryzujące się budową, na dużą skalę, obiektów wypoczynkowych, odznacza się również systematycznym rozwojem budownictwa mieszkaniowego. W okresie tym wybudowano 19 nowych domów, a budowę 12 dalszych rozpoczęto.

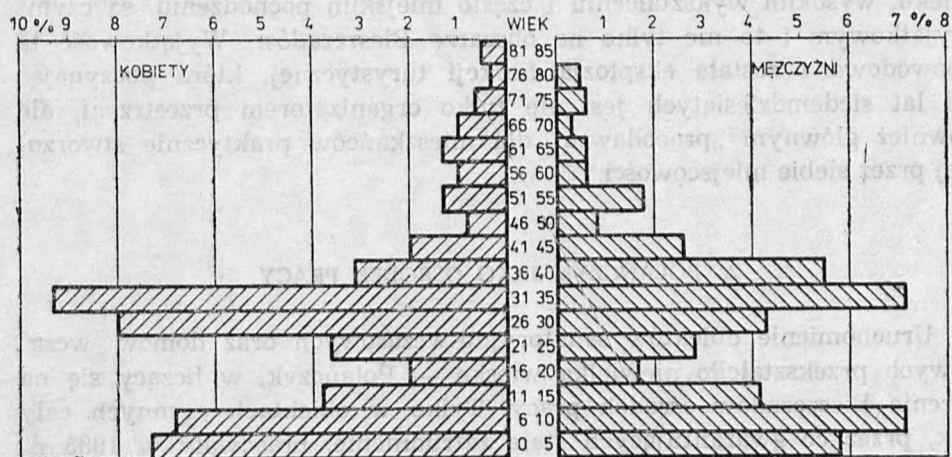
Inny obraz rozwoju budownictwa otrzymamy analizując liczby izb mieszkalnych powstających w tej miejscowości. Na ogólną liczbę 443 izb, jakie w 1985 r. były do dyspozycji mieszkańców Polańczyka, ponad 75% wybudowano po 1970 r. Było to związane zarówno z faktem oddania do użytku w 1975 r. dwóch bloków mieszkalnych o 80 mieszkańach, z przeznaczeniem dla pracowników nowo uruchomionych ośrodków uzdrowiskowo-wypoczynkowych, jak również z budową większych domów indywidualnych.

Układ przestrzenny i fizjonomia zabudowy mieszkaniowej Polańczyka ma cechy osady o funkcjach nierolniczych. Większość domów mieszkalnych pozbawiona jest zabudowań gospodarczych. Wszystkie domy są murowane, dominuje zabudowa o 2 i więcej kondygnacjach (około 62% budynków). Także wyposażenie budynków wskazuje na ich dość wysoki standard. W 100% budynków znajduje się woda bieżąca i elektryczność, 72,3% posiada ubikację wewnątrz domu, a 40% korzysta z lokalnych instalacji gazowych (gaz z butli).

Przytoczone fakty wyraźnie wskazują, iż rozwój, lub mówiąc precyzyjniej, ponowne powstanie miejscowości Polańczyk, bardzo ściśle związane jest z rozwojem gospodarczym tych okolic, a zwłaszcza z funkcją turystyczną. Fizjonomia zabudowy, układ przestrzenny osady, a nade wszystko standard mieszkaniowy potwierdzają tę tezę.

W 1985 r. w Polańczyku zamieszkiwało 600 osób, wśród których by-

ło 319 kobiet i 281 mężczyzn. Bardzo wyraźnie dominują tu kobiety (113 kobiet na 100 mężczyzn), czym wyróżnia się Polańczyk wśród innych miejscowości bieszczadzkich. Również inne cechy demograficzne tej lokalnej społeczności wskazują na jej indywidualny charakter. Struktura wieku uzewnętrznia młodość demograficzną Polańczyka, w którym prawie 83% mieszkańców nie przekroczyło 40 roku życia, a grupa ludności w wieku poprodukcyjnym (kobiety ponad 60, a mężczyźni ponad 65 lat) jest bardzo niewielka (5,3%).

Rys. 1. Struktura wieku i płci mieszkańców Polańczyka w 1985 r.

La structure de l'âge et du sexe des habitants de Polańczyk en 1985

Także poziom wykształcenia mieszkańców Polańczyka jest nietypowy dla miejscowości wiejskich. Mieszka tu 25 osób (4,2% ogółu mieszkańców) posiadających wykształcenie wyższe i aż 125 osób (20,8%) z wykształceniem średnim.

Obecni mieszkańcy Polańczyka, podobnie jak i mieszkańcy niemal całego tego regionu, przybyli w Bieszczady z różnych obszarów Polski. Miejscowość tę wyróżnia jednak fakt, iż na 106 osób, jakie osiedliły się tu w latach 1971—1985, aż 47 przybyło z miast wojewódzkich, a dalsze 44 osoby z innych miast, tylko 15 osób przeniosło się tu z terenów wiejskich Polski. Tak więc społeczność Polańczyka rekrutuje się z różnych regionów kraju i jest w dużym stopniu pochodzenia miejskiego. Badania M. Mastalerz (1987) wykazały, iż przybysze pochodzą z 19 województw, z których najwięcej osób przeniosło się do Polańczyka z woje-

wództw: krośnieńskiego (46 osób), rzeszowskiego (14 osób), lubelskiego (9) i przemyskiego (6), czyli z najbliższego regionu. O osiedleniu się w tej miejscowości decydowały dwie główne przyczyny, możliwość otrzymania pracy (był to główny argument dla ponad 2/3 przybyszów), oraz otrzymania mieszkania (ponad 13% wymienia go na pierwszym miejscu). Obie przyczyny związane były z powstającą tu i rozwijającą się funkcją turystyczną, której egzemplifikacją była budowa obiektów sanatoryjno-wczasowych.

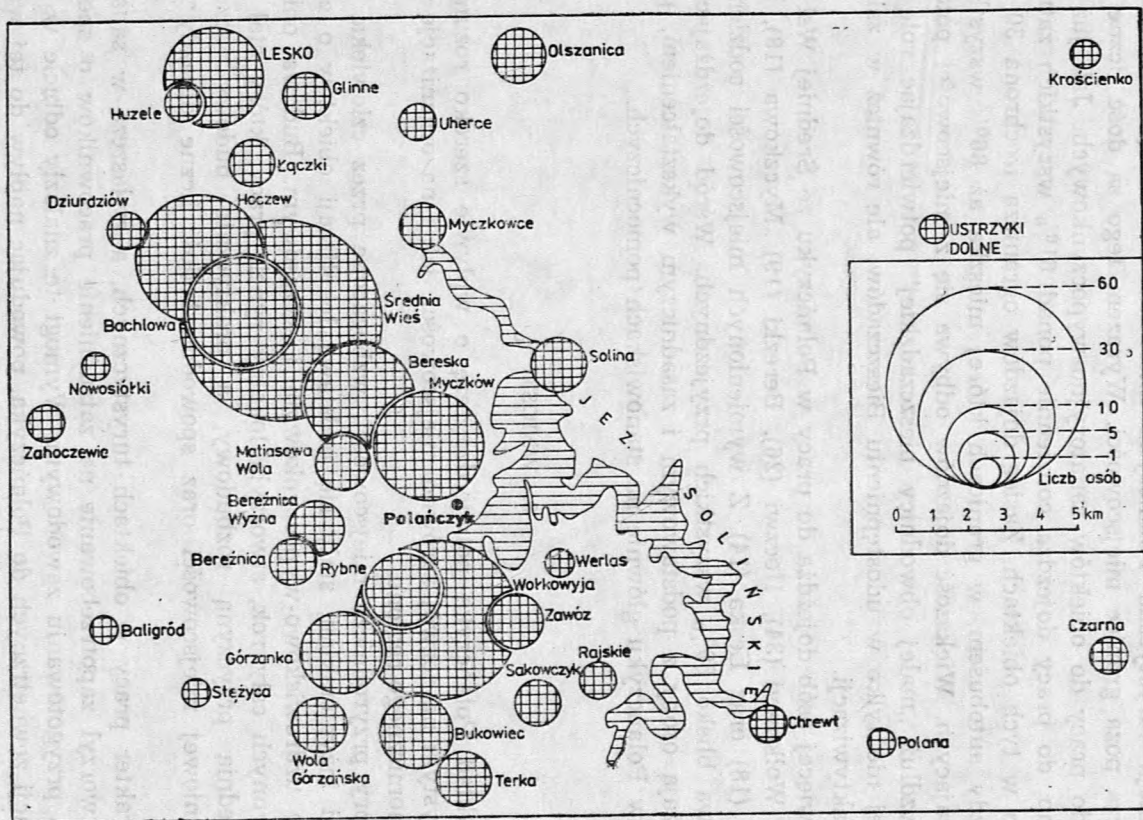
Przeprowadzona analiza wykazała, iż Polańczyk, jego budowa, standard i wyposażenie, jak również jego mieszkańcy o młodej strukturze wieku, wysokim wykształceniu i często miejskim pochodzeniu, są czymś wyjątkowym i to nie tylko na obszarze Bieszczadów. Wyjątkowość ta spowodowana została eksplozją funkcji turystycznej, która poczynając od lat siedemdziesiątych jest nie tylko organizatorem przestrzeni, ale również głównym „pracodawcą” dla mieszkańców praktycznie stworzonej przez siebie miejscowości.

2. POLAŃCZYK JAKO OŚRODEK PRACY

Uruchomienie obiektów sanatoryjno-wczasowych oraz domów wczasowych przekształciło niewielką wioskę — Polańczyk, w liczący się na terenie Bieszczadów ośrodek pracy. Tylko w obiektach czynnych cały rok, przez co gwarantujących stałe zatrudnienie, pracowały w 1985 r., 454 osoby, wśród których blisko 74% stanowiły kobiety. Dominacja tej grupy wśród zatrudnionych wynika ze specyfiki obiektów sanatoryjno-wypoczynkowych, w których kobiety pracują nie tylko jako personel pomocniczy zabezpieczający czystość, obsługę gastronomiczną, recepcję czy administrację, ale również personel medyczny. Udział zawodów męskich w tych obiektach, ogranicza się głównie do obsługi technicznej, zaopatrzenia czy zarządzania.

Interesujących wniosków dostarcza również analiza wieku pracujących w Polańczyku, z których około 80% nie przekroczyło 40 roku życia, a 45% ma poniżej 30 lat (w 1985 r.). Jest to więc załoga młoda, wzrastająca wraz z obiektami sanatoryjnymi.

Z ogólnej liczby stale zatrudnionych w obiektach turystycznych Polańczyka, 176 osób, czyli prawie 39%, mieszka na miejscu, pozostali, czyli 278 osób, codziennie dojeżdża do pracy z 36 miejscowości. Zatrudnieni w obiektach sanatoryjno-wypoczynkowych mieszkańcy Polańczyka stanowią 51,3% ludności tej miejscowości w wieku zdolności do pracy. Potwierdza to wcześniejsze spostrzeżenie, iż obiekty turystyczne zlokalizowane w Polańczyku są głównym miejscem zatrudnienia dla

Rys. 2. Zasięg przestrzenny codziennych dojazdów do pracy do Polańczyka
 L'étendue territoriale des arrivées quotidiennes au travail à Polańczyk

mieszkańców tej miejscowości, a ich specyfika silniej aktywizuje zawodowo kobiety (58,7%), niż mężczyzn (43,4%).

Funkcja turystyczna Polańczyka mierzona wielkością zatrudnienia, wykracza poza granice miejscowości. Wyrazem tego są dość liczne dojazdy do pracy do obiektów sanatoryjno-wypoczynkowych. Jak już zaznaczono, do pracy dojeżdża codziennie ponad 61% wszystkich zatrudnionych w tych obiektach. Zasięg dojazdów ogranicza izochrona 30 minut jazdy autobusem, w granicach której mieszka aż 86% wszystkich dojeżdżających. Większość dojazdów odbywa się z miejscowości położonych wzdłuż „małej obwodnicy bieszczadzkiej” potwierdzając rolę tej ostatniej nie tylko w udostępnieniu Bieszczadów, ale również w zakresie ich aktywizacji.

Najwięcej osób dojeżdża do pracy w Polańczyku ze Średniej Wsi (62 osoby), Wołkowyi (34), Hoczwi (26), Berezki (19), Myczkowa (18), Pachlawy (18) oraz Leska (14). Z wymienionych miejscowości codziennie przybywa blisko 69% wszystkich przyjezdnych. Wśród dojeżdżających przeważają osoby z podstawowym i zasadniczym wykształceniem, pracujące w Polańczyku głównie na stanowiskach pomocniczych.

3. WNIOSKI

Przykład Polańczyka potwierdza tezę o wpływie szeroko rozumianej turystyki na rozwój zarówno miejscowości, jak i na organizację życia ekonomicznego regionu.

Walory przyrodnicze miejscowości, wzbogacone przez człowieka budowlami inżynierskimi, stały się podstawą lokalizacji obiektów o charakterze uzdrowiskowo-wypoczynkowym i wczasowym. Budowa obiektów czynnych cały rok, stworzyła lokalny rynek pracy, który stał się bezpośrednią przyczyną rozbudowy, a praktycznie budowy części mieszkaniowej miejscowości oraz spowodował dość liczne dojazdy do pracy.

Charakter pracy w obiektach turystycznych, a zwłaszcza w sanatoriach stworzył zapotrzebowanie na zatrudnienie pracowników o specyficznym przygotowaniu zawodowym. Wymogi te znalazły odbicie w fali migracji zewnętrznych do Polańczyka, powodując napływ do tej wiejskiej miejscowości znacznej liczby młodych mieszkańców miast.

Tak więc decyzja o budowie w Polańczyku przyszłego uzdrowiska wniosła na te zapóźnione w rozwoju tereny górskie trzy bardzo istotne nowe czynniki:

— nowoczesność w budownictwie i infrastrukturze technicznej i to zarówno w obiektach turystycznych, jak i mieszkaniowych,

— nową, w znacznym stopniu zurbanizowaną społecznie ludność, która przybywając tu z różnych stron kraju przywiozła ze sobą nie tylko przygotowanie zawodowe, ale również swoje nawyki i przyzwyczajenia,

— miejsca pracy dające podstawę egzystencji mieszkańcom Polańczyka, ale stanowiące również ważny czynnik aktywizujący najbliższe otoczenie.

PIŚMIENNICTWO

Kruczek Z., Weseli A., 1987, *Uzdrowiska Karpackie*, Kraków.

Mastalerz M., 1987, *Rola uzdrowiska Polańczyk w aktywizacji życia społeczno-gospodarczego jego mieszkańców* (maszynopis, praca magisterska wykonana w Zakładzie Geografii Miast i Turyzmu IGEiOP UŁ).

Prof. dr hab. Stanisław Liszewski
Zakład Geografii Miast i Turyzmu
Instytutu Geografii Ekonomicznej
i Organizacji Przestrzeni
Uniwersytetu Łódzkiego
al. Kościuszki 21
90-418 Łódź

Wpłynęło.
18 stycznia 1989